

Iz istorije srpske političke misli

Akademik prof. dr Dragan Simeunović

Fakultet političkih nauka, Univerzitet u Beogradu

KNEGINJA MILICA – PRVA SRPSKA VLADARKA I DIPLOMATKINJA

U skromnom panteonu ženskih likova srpske srednjovekovne istorije, bar kad je reč o istoriji političke misli i političkog delanja, svojom višestrukom posebnosti snažno se izdvaja figura kneginje Milice Hrebeljanović (1335–1405), i kao supruge, i kao majke, a nadasve kao „državohraniteljke”.

Opevana i visoko uzdignuta u narodnom sećanju, kao uzor plemenite supruge i požrtvovane majke, ova srpska aristokratkinja je svoju veličinu te vrste uvećala do istorijskog maksimuma onog vremena kombinovanjem tih svojih tipično ženskih uloga sa retkom umešnošću vođenja politike koja se, ne samo u ono vreme, već sve do danas smatrala, a i danas, još uvek, uveliko smatra isključivo muškim poljem mišljenja i delanja.

Hudo i pogibeljno vreme u kom se imala zateći stavilo je kneginju Milicu Hrebeljanović pred najveći mogući ispit – ispit očuvanja posrnutle srpske državnosti nakon Kosovske bitke, 1389. godine. Na taj politički ispit istorije ona, kao udova i, uopšte, kao žena, u tom vremenu kad je politika bila isključivo „muško staranje” o državi, nije morala izaći. To je bio njen izbor osveščene vladarke, suočene posle Kosovskog boja ne samo više sa slutnjom, već i sa jasnom spoznajom o ogromnoj opasnosti koja se nadvila nad njenu kuću i tron, koliko i nad ceo njen narod.

Nije sporno da su oduvek žene moćnika, iz drugog plana, počesto igrale važnu ulogu u politici koju su vodili njihovi muževi, kao što je i sigurno da se o pojedinostima njihovih političkih poteza veoma malo zna, sem kad čudljiva istorija odluči da ponudi svekolikom narodnom potomstvu poneki detalj svog, u tajni rođenog i u tajnu zakopanog skoro nedokučivog činjeničnog blaga. Takav je slučaj, svakako, bio i sa kneginjom Milicom, usled čega danas više slutimo, nego što znamo vrste i količinu njenog sveukupnog uticaja na njenog supruga, Svetog kneza Lazara Hrebeljanovića, za vreme njegovog života. Ipak, sačuvani podaci dovoljno govore o tome da je upravo ona, nesumnjivo zahvaljujući svom nemanjićkom poreklu, koliko i ličnoj upornosti, a uz veliku pomoć Patrijarha Spiridona, uzdigla svoga muža Lazara od relativno niskog dvorskog čina do najmoćnijeg kneza među Srbima. Svoje delo političkog uzdizanja najbližih muških članova svoje porodice nastaviće nemalim trudom da učini svoga sina, Stefana Lazarevića, velikim i mudrim vladarom, za ono vreme, izuzetno prosvetljenim, u čemu je i uspela.

Pisac ovih skromnih par redaka o njenom veličanstvenom liku je, sticajem okolnosti koje su ništa drugo do ono što Šekspir naziva „kralj slučaj”, imao privilegiju da iz usta vrsnog inostranog, tačnije, turskog vojnog istoričara čuje verziju o periodu srpske istorije, u kome je ne samo živela, već je i veoma aktivno politički delovala udova kneza Lazara, uvodeći majstorskim šahovskim potezima u diplomatsku bitku, tihu, ali ne manje značajnu od one vojne, tek tragično po srpski rod okončane bitke, ne samo celu sebe, već i svoju decu, pre svega sina Stefana i ćerku Oliveru, ali i ćerku Jelenu,¹ bez sumnje, takođe nadarenih za umeće politike. Uz to su Stefan i Jelena nasledili od majke i književni dar.

Koliko je verovatno da su oni taj dar dobili ponajviše od svoje majke, toliko je isto moguće i da je ona nasledila dar za politiku od svojih predaka Nemanjića,

¹ Jelena Balšić, treća ćerka kneginje Milice i kneza Lazara, udala se oko 1386. godine za Đurđa Drugog Stracimirovića Balšića, koji je vladao Gornjom Zetom. Posle njegove smrti, 1403. godine, ona se po uzoru na majku Kneginju Milicu prihvatila da upravlja zemljom umesto svoga sina, mladog Balše Trećeg, sve do 1411. godine, kada se udala za bosanskog vojvodu Sandalja Hranića.

njene devojačke porodice. Naime, Milica je bila ćerka kneza Rastka Nemanjića, unuka Nemanjinog najstarijeg sina – Vukana. U „Žitiju kneza Lazara” iz 1392. godine, za kneginju Milicu se kaže: „Beše roda svetla i slavna i, naročito, od carskog nekog korena, plemena Svetog Simeuna Nemanje, prvog gospodina Srbima”. Nema nikakve sumnje da je već i sama činjenica njenog svetorodnog porekla bila od velike pomoći kneginji Milici u njenom vođenju politike. Njeno poreklo je utiralo put njenom umu. budući da je bila, kako beleži njen biograf, „svakim vrlinama ukrašena, milostiva, štedra, tiha i svakom dobrom naravi ispunjena”, njenom državotvornom umeću je samo moglo doprineti to što je često boravila na dvoru svoga rođaka, Cara Dušana, da bi potom, po pozivu njega i carice Jelene, kao njihova miljenica, ona prihvatila da kod njih i živi. Na Dušanovom dvoru je upoznala i Lazara Hrebeltanovića koji je tada službovao kod njega i za koga se, uz Dušanov i Jelenin carski blagoslov, udala 1353. godine.

Greška je misliti o njoj kao vladarki koja je, kao i druge koje je zatekla sudbina udovice, tek formalno obavljala rutinske vladarske sitne poslove samo dok najstariji sin, u njenom slučaju Stefan, ne dosegne punoletstvo i, što je još važnije, političku zrelost.

Kneginja Milica je, naprotiv, bila „sveizabrana” i imala je itekako osobenu političku strategiju. Ta strategija se po formi, mada ne i po krajnjem cilju, veoma razlikovala od strategije njenog pokojnog muža, kneza Lazara. Težeći kao i on – slobodi, ona, za razliku od njega, više ne stavlja u prvi plan princip bespoštednog vojnog suprotstavljanja Turcima i Ugarima, kao opasnim susedima, već visoko uzdiže princip saradnje i mirotvorstva. Umesto zveketa oružja, na srpskom dvoru je, njenim dolaskom na tron, zavladao visokoumna diplomatija. Može se reći da je u spoljnoj politici sprovedila princip svesne žrtve radi ostvarenja konačnog cilja, a da je u unutrašnjoj politici nastavila da sledi vladarsku nemanjićku ideologiju snažnog oslanjanja države na crkvu i njenog očuvanja i, kad god je moguće, širenja poseda. Na to su je terale i teške ekonomske prilike u ratom osiromašenoj srpskoj državi. O nezavidnom materijalnom položaju u kome su se, nakon Kosovskog boja, našli i ona i njena deca,

a ne samo srpski narod, najbolje svedoče dubrovački izvori toga doba. Već i ta činjenica govori u prilog logičnosti Miličine strategije. Ratovanje zahteva veliki novac, a njega nije bilo, kao što više nije bilo ni dovoljno ljudi obučenih i spremnih za rat nakon brojnih, pa čak i međusobnih srpskih vojevanja u proteklim decenijama, a naročito posle dva, po Srbe, brojčano veoma pogibeljna sukoba – Maričke i Kosovske bitke. Kako su zabeležili hroničari, veoma velik broj srpskih vitezova i, uopšte, ljudi vičnih oružju, u relativno kratkom roku je izginuo, pa se srpska država, kojom je zavladała udova Milica, uglavnom oslanjala na seljaštvo koje, mada brojno (jer „niko od sebara ne pogibe“), ipak nije bilo dovoljno vično ratovanju, a otuda ni voljno. U takvim okolnostima izbor nove političke strategije, od strane kneginje Milice, iskazivao se kao potpuno primeren spoljnopolitičkim i društveno-ekonomskim okolnostima njenog prostora i vremena.

Ako je za verovati, a zašto i ne bi, laskavim, koliko i gorkim ocenama turskog istorika, kneginja Milica je, po svemu sudeći, bila ta koja je svojom (a ne turskom) voljom i inicijativom poslala svoju najlepšu kćer u sultanov harem, čime je istu diskretno podigla i na turski vladarski tron, kako bi uz njenu dragocenu pomoć sačuvala ne samo svoje posede i svekoliko srpstvo, već i celo svoje evropsko zaleđe od daljih turskih napada, u čemu je lepa Olivera, vođena majčinom rukom (a što žene u braku i danas čine), bila toliko uspešna da je uspela okrenuti svoga muža, a Miličinog i našeg zeta, sultana Bajazita Prvog, u njegovim vojnim pohodima pretežno na sasvim drugu, kako će se ispostaviti po turske državne interese, jalovu i vojno pogubnu stranu, ka tatarskim prostorima, što će Bajazitu doći glave nakon više malih, potpuno besplodnih pobeda, a potom i izgubljene odlučujuće bitke kod Angore (današnje Ankare) 1402. godine, u sudaru sa kanom Tamerlanom. O nepopularnosti Bajazita Prvog kao sultana i vojskovođe dovoljno govori podatak da ga je u toj bici izdala sopstvena vojska. Iz turskih zapisa toga doba i ocena savremenih turskih istorika sledi da je upravo iz razloga vojne okrenutosti ka Istoku, a ne prema Zapadu i za odbranu nespremnoj „truloj Evropi“, sultan Bajazit Prvi bio smatran za najneuspešnijeg u dugom nizu turskih sultana, i to u toj

meri, da to danas za posledicu ima ne samo negativnu sveukupnu istorijsku ocenu o njemu, već i trajnu nacionalnu odiozu prema njemu koja se, između ostalog, ogleda i u nimalo nevažnom detalju da u izuzetno prostranom vojnom muzeju u Istanbulu, među slikama svih turskih sultana, da li slučajno, jedino nema njegovog portreta, i da u likovnim prikazima svih turskih pobeda u istom muzeju nema Kosovske bitke, jer za tursku stranu to i nije bila pobeda, ne samo zato što je u toj bici postradao sultan Murat, već i iz razloga nemanja opipljivih rezultata te bitke, kao mnogo značajnijeg faktora za formiranje konačnog suda o uspehu svakog, a ne samo vojnog poduhvata. Takav ignorantski odnos svakako je u vezi sa činjenicom da je njegova neuspešna, koliko i uporna „istočna vojna” okončana posle bitke kod Angore padom turske države u mongolsko ropstvo iz koga će Turci izaći tek nakon Tamerlanove iznenadne smrti. Dramatični ishodi Kosovske bitke pristići će kao izrazito pozitivni po Turke tek u vremenu iza perioda vladavine kneginje Milice i njenog sina Stefana, i biće ugrađeni samo kao potporni delić u imperijalne zasluge narednih turskih sultana. U periodu odmah posle Kosovske bitke, srpski vladari, pre svega vladar „Raške, Bosne i Primorja” Tvrtko Prvi Kotromanić, su ishod bitke predstavljali kao veliku srpsku, ali i sopstvenu pobedu o čemu je Tvrtko i pisao gradovima Trogiru i Firenci, što svedoči i uzvratno pismo iz Firence upućeno u aprilu 1390. godine kralju Tvrtku u kome se izražava divljenje zbog „njegove pobede” nad Turcima na Kosovu i posebno zbog ubistva sultana Murata od strane dvanaest srpskih vitezova.²

Ne samo tursko, već i ugarsko viđenje tog dela naše, koliko i njihove istorije, prikazuje Milicu kao umnu i veoma promišljenu diplomatkinju, koja sve vreme svog svetovnog angažovanja na očuvanju poseda Lazara Hrebeljanovića i srpske državne baštine, ujedno, svojim veštini i dugoročno efektivnim političkim potezima, stvara uslove da se srpska država, prvo pod njenim diskretnim neposrednim vladarskim vođstvom (1389–1393), a potom na čelu sa njenim

² *Pismo vlade Firence kralju Tvrtku Kotromaniću iz aprila 1390.* Prema: The collection Missive della prima Cancelleria in the State Archives of Florence, *Inicijal. Časopis za srednjovekovne studije*, Knj. 6, Beograd, 2018.

sinom, ne samo očuva u celosti, već štaviše, i uveća, tako da će njen i Lazarev sin, Stefan Lazarević, nesporno rukovođen i njenim mudrim savetima, koliko i svojim sopstvenim odlukama, nakon bivstvovanja na turskom dvoru, a potom potpunim odstupanjem od njega i vezivanjem za ugarski tron i ugarsko plemstvo, zavladata imponantnim srpskim državnim prostorom koji se prostirao od Jadrana do u dubinu Ugarske,³ i koji je čak dva puta bio veći od onoga kojim je vladao njegov otac, slavni knez Lazar, a što mi u svojoj „postkosovskoj kuknjavi” često zaboravljamo.

Tako je kneginja Milica, strpljivo istkavši političko zlatno runo po Srbe, pretvorila srpski vojni poraz, koji Turci ne smatraju za njihovu pobjedu i koji je, objektivno gledajući, bio vojni remi, u veliku srpsku državotvornu pobjedu, a ne samo u teritorijalni trijumf svoje uže porodice, zacelo, bar u onoj meri u kojoj važi turska ocena da su rezultati i neposredna dobit dokaz da li je neka bitka dobijena ili izgubljena?

Njena bogata politička, i naročito diplomatska aktivnost uključuje razne male i velike političke i verske podvige, kao, na primer, kada je, zajedno sa svojom rođakom Jelenom (u monaštvu Jefimijom, „ćerkom gospodara Drame i ženom despota Uglješe Mrnjavčevića”), otišla 1398. kod sultana Bajazita da zastupa interese svoga iznenada životno ugroženog sina Stefana koji se ogrešio o svog zeta i „domaćina”, stavši, u ugarsko-turskom sukobu oko Bosne, na stranu suprotnu turskoj. Tom, za ono vreme više nego smelom, koliko i uspešnom potezu dve srpske udove, o kome piše Grigorije Camblak, može se pridodati i velika zasluga treće srpske žene, Olivere, njene ćerke i tada najdraže, samim tim, i najuticajnije supruge turskog sultana Bajazita, koja je snagom svoga upliva na muža ne samo spasila život svom bratu Stefanu, nego je i izdejstvovala prenos moštiju Svete Petke te iste, 1398. godine, iz nesigurne Vlaške u Srbiju, u srednjovekovni grad Županjevac. Odatle su mošti ove velike svetiteljke, oko 1400. godine, prenete u manastir Ljubostinju, a potom

³ O tome svedoči i podatak da je despot Stefan Lazarević imao rezidenciju u Budimu.

u Beograd, gde su bile smeštene u Kapeli Svete Petke na Kalemegdanu,⁴ a od 1641. se nalaze u rumunskom gradu Jaši.

O Miličinoj političkoj, tačnije diplomatskoj umešnosti svedoči i njeno angažovanje na udaji svojih brojnih kćeri za vladare u okruženju, čime je, u velikoj meri, vojno osigurala srpsku državu od napada, a što je bio jedan od standardnih modusa uspešne diplomatije toga doba.

Neprekidno ističući formalnu vladarsku poziciju svog malodobnog sina Stefana, kao stvarnu i legitimnu, veoma umno je vladala iz senke u njegovu korist, kao i u korist srpskog naroda i Srpske pravoslavne crkve, sazivajući, u Stefanovo ime, Državne sabore, pa i one na kojima su birani patrijarsi, kao kada je nakon smrti Patrijarha Spiridona, koji je bio veoma sklon knezu Lazaru, njenim zalaganjem, za novog patrijarha izabran Danilo (1390/1391), čime je prevaziđena kriza u Crkvi, koja je izbila nakon Spiridonove smrti, u zao čas, samo dva meseca nakon Kosovske bitke. Mudra kneginja je shvatala da se svaka suština iscrpljuje u nekoj formi.

Upravo na njen, a formalno na Stefanov predlog, je na Saboru, uz podršku patrijarha Spiridona, doneta odluka da se prekine dotadašnji vazalni odnos sa Ugarskom i da se takav odnos uspostavi sa Turcima, da bi se potom, nakon smrti njenog zeta, sultana Bajazita, Srbija potpuno razdvojila od Turske i ponovo približila Ugarskoj. Na Saboru je doneta i odluka da se ćerka kneza Lazara i kneginje Milice, Olivera, pošalje ubici svoga oca, sultanu Bajazitu, za ženu. Milica je odlučila da Oliveru prati na njenom putu, koji je izgledao kao put bez povratka, što je podržao i njen stariji sin Stefan, s tim da, po tadašnjim običajima, i on ostane na turskom dvoru, kao gost-zatočnik, čime se sultan obezbeđivao od napada sa srpske strane. Zbog Stefanovog učešća u bici na Rovinama i naročito u bici kod Nikopolja, 1396. godine, srpska država, kojom je vladala Milica, od turskog sultana beše nagrađena proširenjem teritorija. Po smrti Vuka Brankovića u turskom zatočeništvu, 1397. godine, cela oblast Brankovića je, sultanovom odlukom, pridodata srpskoj državi pod Miličinom upravom.

⁴ Danas se u toj beogradskoj crkvi čuvaju samo dva prsta Svete Petke.

Kao što je umešno posredovala u rešavanju problema sa tuđinima, kneginja Milica je, isto tako, veoma uspešno rešavala sukobe i razmirice unutar svoje države, pa i svoje porodice.

Nakon čuvene bitke kod Angore, 1402. godine, u kojoj se Stefan Lazarević veoma istakao zadivivši i samog pobednika, mongolskog kana Tamerlana, takođe veoma impresionirani vizantijski car-suvladar, Jovan VII Paleolog, Stefana je nagradio visokom titulom despota, iako su u bici učestvovali i Stefanov mlađi brat Vuk i njihovi rođaci, sinovi Vuka Brankovića, što je izazvalo zavist istih i dovelo do međusobnih razmirica već pri njihovom zajedničkom povratku u srpske zemlje.

Kada je netrpeljivost među Lazarevim sinovima i sinovima Vuka Brankovića toliko porasla da je dovela do oružanog sukoba među njima na Tripolju pored Gračanice, godine 1402, završivši se pobedom Lazarevića, izbio je burno na površinu i dugo tinjajući spor između braće Vuka i Stefana Lazarevića, nakon čega je uvređeni Vuk, 1403. godine, samovoljno otišao da živi na dvoru novog turskog sultana Sulejmana. U toj situaciji, kneginja Milica je delovala i kao zabrinuta majka („Saber mi čeda rastočena, koja zavišću vrazi od mene otrgnuše”) i kao vrsni diplomata. Iako se već odavno bila zamonašila, ona je otišla za sinom, u Tursku, na dvor sultana Sulejmana, sina Bajazitovog, da bi, uz njegovu dozvolu, lično mirila zavađene sinove u čemu je i uspela.⁵ Posebna delikatnost ove situacije je bila u tome što je Sulejman bio Bajazitov sin, rođen od jedne od njegovih žena koja nije volela Oliveru toliko da je u njoj videla najveću suparnicu. Svoju mržnju prema Oliveri ona je prenela i na svog sina Sulejmana koji je stoga bio odlučan da ubije Oliverinog brata, Stefana Lazarevića, navodno zato što se ogrešio o svog brata Vuka koji je izbegao njemu i bio pod njegovom sultanskom zaštitom. Sultan je od svoje ubilačke nakane ipak odustao na molbu kneginje Milice, odnosno, tada monahinje Evgenije.

⁵ Filozof, Konstantin (1989). „Povest o slovima, Žitije despota Stefana Lazarevića“. Beograd, SKZ, str. 99.

I ovaj primer pokazuje da je Milica, do kraja svog života, pa čak i onda kada je svoje vladarsko ruho zamenila skromnom manastirskom odećom, nastavila da, na političkom, a naročito na diplomatskom planu, svojim mudrim savetima i odlučnim političkim potezima, pomaže svoju državu. Krajem 1403. godine, njen sin, despot Stefan, vođen nesumnjivo i njenim savetima, priklonio se ugarskom kralju Žigmundu Luksemburškom i, zbliživši se sa njim, od istog je dobio na upravu Mačvu, rudnik Srebrenicu, Podrinje i Beograd. Država Lazarevića je time, ne samo teritorijalno, već i finansijski i vojno-strateški, veoma ojačala.

U svom političkom delovanju Kneginja Milica je prednost davala mudrosti i strpljenju nad silom, ali je i za silom znala beskompromisno posegnuti kad su u pitanju bili opasni ili nečasni potezi srpskih feudalaca. Istorija tako beleži da je vojvoda Obrad Dragoslalić obećao da će crkvu „Vavedenja u Ibru” i njoj pripadajuće posede pokloniti manastiru Hilandar, ali da je to svoje obećanje pogazio, zbog čega mu je kneginja Milica, uz dobijeni blagoslov Patrijarha Danila, oduzela tu crkvu, nakon čega ju je, u svoje i u ime svoje dece, poklonila Hilandaru.

Diplomatska prepiska dvora Lazarevića ukazuje da je kneginja Milica imala veoma važan udeo u državnim poslovima i posle Stefanovog formalnog stupanja na presto, kada je svojom voljom postala monahinja. Ona se i dalje, u poveljama i poslanicama, pominje zajedno sa sinovima, uz sve vladarske prerogative, što se vidi i iz obraćanja Dubrovčana i drugih inostranih srpskih partnera onoga doba, srpskim vlastima, kao i iz potpisa na srpskim poslanicama.

Ceneći ukupnost njenog značaja u istoriji srpskog naroda treba imati u vidu da je, i pored toga što je kneginja Milica rodila i podizala osmoro dece (pet ćerki i tri sina),⁶ ona bila ne samo uspešna državica, nego i da je bila veliki borac za pravoslavnu veru, što je potvrdila brojnim vrednim darovima Crkvi i, konačno, gradnjom manastira Ljubostinja u kom se, pod starost, 1393. godine, i zamonašila, prvo dobivši ime Evgenija (Jevgenija), a potom, po dobijanju

⁶ Po nekim izvorima sedam, a po nekim devet.

velike shime (što je u ono doba bila velika retkost, da žena bude uzdignuta do tako visokog stepena monaštva), pred smrt bi nazvana novim imenom – Efrosinija (Jefrosinija, Jevrosima). Bila je odana supruga i posle muževljeve smrti, poštujući i uzdižući do nebesa njegovo delo i njegov lik. U manastiru Ljubostinja, njenoj zadužbini, koji je podignut početkom 15. veka, u ktitorskoj kompoziciji uz nju je naslikan knez Lazar u mlađim godinama, a u natpisu uz njegov lik piše da je gospodar „svem Srbijem i podunavskim stranam“.⁷ Nema sumnje da je u najvećoj mogućoj meri bila aktivna u prenošenju posmrtnih ostataka kneza Lazara u manastir Ravanica koji je on podigao 1381. godine, a u kome se na ktitorskoj kompoziciji uz njegov i Miličin lik, nalaze i likovi njihovih sinova Stefana i Vuka, i to ispod modela hrama što je bilo tipično za ktitorske kompozicije u Vlaškoj.⁸ Na slici knez drži model crkve ali tako da ga pridržiava i kneginja Milica što jasno upućuje na to da je ona imala značajnu političku ulogu i u vladavini svoga muža.⁹

Ona je bila ta koja je kneza Lazara prva označila kao sveca i zbog toga se može sa pravom smatrati začetnikom Kosovskog mita i zaveta. U povelji koju je kneginja Milica, kao monahinja Evgenija, izdala hilendarskom manastiru Sveti Pantelejmon, 1395. godine, knez Lazar se prvi put spominje kao „Sveti“ („Gospodin naš Sveti Knez“). Pored svih svojih ogromnih obaveza bila je, nesumnjivo zahvaljujući i svom izvrsnom obrazovanju, ujedno, i značajna spisateljica, ostavivši za sobom značajna dela srednjovekovne srpske književnosti: „Molitva matere“ i „Udovstvu mojemu ženik“.¹⁰

⁷ Cit. prema: Srđan Đurić, *Ljubostinja*, Beograd, 1985.

⁸ Na postojanje tesnih crkvenih veza sa Vlaškom ukazuje i slanje moštiju Sv. Petke iz Vlaške u Srbiju 1398. na inicijativu kneginje Milice, kao i kasnije iz Srbije u manastir Jaši.

⁹ Dejan Medaković, *Kosovski boj u likovnoj umetnosti*, Prometej, Novi Sad, 2024, str. 10. , kao i: Svetozar Radojčić, *Portreti srpskih vladara u srednjem veku*, Skoplje, 1934, str. 64-65.

¹⁰ Zapis „Udovstvu mojemu ženik“ predstavlja odlomak iz „Pohvale knezu Lazaru“ (1403) koja se nalazila u zborniku, zajedno sa spisom „Slovo ljubve“ despota Stefana Lazarevića. Ovaj rukopis je izgoreo u požaru Narodne biblioteke Srbije, 6. aprila 1941, izazvanom nemačkim bombardovanjem.

U manastiru Ljubostinja, koga je podigla i u kojem je provela poslednje godine svoga života, 1405. godine će se tiho ugasiti i njen život, zacemento, u spokoju, zato što je srpska država bila, bez sumnje i njenom velikom zaslugom, u tom istorijskom času ponovo potpuno stabilna i što se na čelu srpske ojačane države tada nalazio njen sin Stefan. U manastiru Ljubostinja je i sahranjena.

Za nju se može s pravom reći da je bila ne samo svakako najveća diplomatkinja među Srbima u srednjem veku, već, ujedno, i jedan od najvećih diplomata koga smo ikada imali.

Bila je ne samo umna već, ujedno, i beskompromisna vladarka na državotvornom planu, što se, između ostalog, vidi i iz podatka da je odbranila posede svoga muža, kneza Lazara, čak i po cenu trajnog gubitka slobode i na kraju i života svoga zeta, Vuka Brankovića, oženjenog njenom najstarijom ćerkom, Marom, kao i iz činjenice da je po cenu lične sreće svoje ćerke Olivere, njenom politički veoma funkcionalnom udajom za turskog sultana faktički odbranila ceo srpski narod i njegovo hrišćansko zaleđe („da bi bilo spaseno hristoimeno stado od vukova koji su ga klali”).

Njeni savremenici, kao i pisci toga vremena, ostavili su o njoj najlaskavije ocene koje je ikada dobila jedna srpska plemkinja. Možda je najlepša ova Konstantina Filozofa: „Dostojna slave i veoma mudra mati (Milica), koja je prevazilazila mnoge izabrane matere, ostavši, kao što kaže Solomon, hrabra žena, imala je sve vrline, kao što znaju svi oko nje koji su pocrpili milost iz njezine ruke i koji su se nadali da je prime. Ali, budući u tolikoj vlasti, znala je i svetske (stvari) u kojima je teško snaći se; i po lepoti beše ne samo žena, nego i Disejs mnogi u savetima. A ko će pobrojati božanstvene i sveštene ukrase i darove crkvama i manastirima? Ko se neće zadiviti gledajući takvu (njezinu) spregu sa onima koji gledaju ka jedinom Bogu i kako delima prevazilazi zapovesti; i išla je napred na sve veća (dela).”¹¹

¹¹ Filozof, Konstantin (1989). Povest o slovima, Žitije despota Stefana Lazarevića. Beograd: SKZ, str. 86.

Lik kneginje i pravoslavne svetiteljke Milice oslikan je, koliko je do danas poznato, na, sad mahom oštećenim freskama manastira Ravanica, Ljubostinja, Dobrun i Orahovica, ali je zato njeno veliko delo, koje se ničim ne dâ okrnjiti, zauvek duboko utisnuto među najznačajnije spomene naše političke istorije. Za nju se sa punim pravom može reći da je ženski Korifej srpske srednjovekovne politike.